

Birkaç Selçuklu Tackapısında Geometrik Araştırmalar

Orhan Cezmi TUNÇER

Şayın Yolande Crowe'nin Sivas-Divriği Ahmet Şah Camii kuzey kapısı ve Melike Turhan Şifahanesi batı kapısında yaptığı geometrik araştırma, değişik bir uygulamayı sergilemesi açısından oldukça ilginçtir⁽¹⁾. Camide kapı lentosundaki bezeli altıgen pano birim şekil alınarak büyültülmekte ve kapının ana noktalarını belirlemektedir (Çizim: 1). Olaya tersinden bakarsak, tackapıyı oluşturan altıgenin ufak bir örneği bezenerek lentoya yerleştirilmiştir⁽²⁾. Üç değişik boyuttaki altıgenin bir tackapı tasarımını oluşturması anlayışının nerden kaynaklandığını kestirmek zordur⁽³⁾.

Şifahane batı kapısında kapı üstündeki pencerenin orta ayağı (sütunce) birim boyut olarak alınıp tüm tasarıma uygulanmaktadır (Çizim: 2). Her iki kapıda da birimlerin birer simge gibi kendi içlerinde kullanılmaları, tasarımındaki ilkenin unutulmamasını sağlamak ve ileri yüzyıllardaki geometri araştırmalarına dikkati çekmek için konmuş olabilir. Dikkat edilirse, geometrik düzenleme sadeleştirilerek birkaç ana çizgiye indirgenmiş ve ayrıntılar buna göre yerleştirilmiştir. Ünlü yapıda dört tackapıdan üçünün mimari geleneklerimize uymayışı, sözü edilen iki kapıdaki geometrik düzenleme ilkesinin ayrıcalığı, değişik ekip ve etkenlerin varlığını pekiştirmektedir⁽⁴⁾.

Divriğideki yapıdan bir yıl sonra, 1229'da gerçekleştirilen Niğde-Aksaray-Sultanhanındaki kervansaray, Anadolu Selçuklu mimarisinin özelliklerini içeren, klâsikleşmiş bir yapıdır. Plânıyla, kapladığı alanıyla ve tackapısıyla, gününün devlet gücünü, ağırlığını ve ağırbaşlılığını yansıtan yapı,

İbni Bîbî'ye göre, yapılışından kısa bir süre sonra yakılmak istenmiş ve bozulan kapısı günümüze böyle erişmiştir⁽⁵⁾. Bu nedenle geometrik araştırmalara tam yararlı olamamaktadır.

Tackapıda klâsikleşmiş $2/3$ Selçuklu orantısı hemen dikkati çeker⁽⁶⁾. Yatayda, eşik düzeyinde yediye bölünmüş kapıda ikişer birimli yan ayaklar sağır tutulmuş, sütunceleriyle, üç birimlik kapı girintisine yumuşak bir dönüş sağlanmıştır (Çizim: 3). Sütunceler arası yarıçap olarak alındıkça çizilen yayın, kapı giriş kemerini üstte sınırlayan yatay taş sırasını (A) belirlediği görülür. Sütunce içinden çizilen 60° lik doğru ise, üstte kemer kilidini belirleyen eşkenar üçgenin tabanını gösterir (B). Bu, aynı anda (kapı eni sekiz birim alındıkça) altıncı dilimin yatayıdır (C). Kapı sol alt köşesi (O) merkez olarak, kapı enince çizilen yay (OD) üstte (E) gibi bir nokta verir. (D) merkez olmak üzere (DE) yarıçaplı yay ise sağ üstte ters (U) şeklindeki çer-

(1) Crowe, Yolande—Divriği. Problems of geography and geometry. The Art of Iran and Anatolia, University of London, 1974.

(2) Lento altındaki ufak altıgenin merkezi diğer ikisinden ayrıdır.

(3) Mısır mimarisinde, köşegen ve yaylardan yararlanıldığı bilinmektedir.

(4) Eyice, Semavi-Divriğide Ulu Cami. Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası, V.G.M., Ankara 1978, sayfa 346. Tunçer, Orhan Cezmi, Anadolu'nun ilk dört Selçuklu kumandanı ve yaptırdığı yapıların özellikleri, Vakıflar Dergisi, XII., sayfa 137.

(5) Asırlarca bu yapı bozuk kapısı ile kullanılamazdı. Bu nedenle bugünkü şeklini yakın yüz yıllarda almış olabilir.

(6) Tunçer, Orhan Cezmi, Niğde Aksaray Sultanhanında Bazı İzzetlerin Değerlendirilmesi, Önasya, sayı 72, sayfa 15.

çevenin bitimine (F) oldukça yakındır. Merkezleri kaydırarak yeni yaylar çizmenin örnekleri Mısır günlerine kadar inmektedir (Çizim: 4).

Selçuklu günlerinden burada ilk inceleyeceğimiz yapıt, Bedrettin Muslihin 1242'de Mimar Toslu Osmanoğlu Mehmet oğlu Mehmete yaptırdığı (7) Sırçalı Medresedir. Tackapısının ende ve yükseklikte (eni 7.02 m.) hemen ilk anda 3, 4, 5 ve 7'ye bölünmeden düzenlendiği görülür (Çizim: 5). Ancak, yine de kendi içinde bazı kuralları dikkati çeker. Sözelimi:

— Sağ ve sol ayaklar, 1.96 m. gelen kapı boşluğu kadardır.

— Eşik düzeyinde sağ alt köşe (0) merkez alındıkta:

-- (A) dan geçen çember (B) de üç dilimli kemerlerin merkezleriyle aynı düzeydedir.

-- (C) den geçen çember özengiden geçer ve kapı kilidi üstünde eksene çok yaklaşır.

-- (E) den geçen çember kapı üstünde kemeri izleyen ters (U) şeklindeki çerçeveyi belirler.

-- (F) den geçen çember (B) den geçen yatayla eksende çakışır.

-- (G) den geçen çember üç dilimli kemeri kilidini ve ters (U) şeklindeki çerçevenin iç köşesini belirler.

-- (H) dan geçen çember, kapı boşluğunu örten kemeri kilidini belirler (K) ve yanda (L) de biter.

— Sağ ayak içi (D) merkez alındıkta:

-- (C) den geçen çember, sütunçe iç başlık bitimi ile kapı kemeri bitimini belirler.

-- (F) den geçen çember, ters (U) şeklindeki çerçevenin üstte iç köşelerini belirler.

— Eşik kotunda sol alt köşe (H) merkez alındıkta:

-- (K) kemer kilidi yatayı (M) den çizilen çember sol üstte (N) noktasında, ters (U) şeklindeki çerçeveden 0.69 m. yukarıdadır.

-- (L) den geçen çember ise ekseni (P) de keser ve ters (U) şeklindeki çerçeveden 0.75 m. yukarıdadır ki, bu (H) dan çizilen $3 \times 4 \times 5$ üçgeni ile aynı noktada (R) birleşir.

-- (H) den yatayla 30° lik açı yapan ve (S) de biten nokta kapı girintisini örten sivri kemeri özengi kotudur.

BÖYLECE: Sırçalı Medrese tackapısında belli bir birim boyut yerine pergelli düzenlemeye gidilmiş ve ölçüyle kapının ana tasarımı kurulmuştur (Şekil: 6). Silme yüksekliğinin 0.69 m. den çok 0.75 m. olması sanırız daha uygundur. Sultanhandakinde mukarnaslı iki sıra 0.76 m. gelmekteydi (Şekil: 3).

İnceleyeceğimiz ikinci yapı, Celâlettin Karatayın 1251'de Konyada kendi adına yaptırdığı medresedir. Eni 7.38 m. olan tackapının şu özel-

likleri vardır (Çizim: 7):

— Kapı 3 veya onun katlarına bölünmemiştir,

— Burmalı sütuncelerin sağ ve solunda kalan 1.82 m. lik sağırıklar, tackapının $1/4$ 'ü olan 1.845 m. ye çok yakındır.

— 1.45 m. enindeki kapı boşluğu 26 mm.lik eksigiyle tackapının $1/5$ 'i olan 1.476 m. ye oldukça yakındır.

— Sütunceler katıldıkta sağ ve sol sağırıkların 2.07 m. olduğu ve çerçeveleriyle kapı boşluğu enine eşit olduğu görülür.

— Diğer yandan 2.07 m. lik boyut, tackapının $2/7$ 'sinden sadece 4 cm. farklıdır. Buna, kapı 7'ye bölünmüş ve ikişer birim sağ ve sol sağırıklara ayrılmış diyebiliriz.

— Kapı eşik düzeyinde sağ alt köşe (0) merkez alındıkta:

-- (A) dan geçen çember (i) noktasıyla (0H) yüksekliğin yarısıdır. Öyleyse 0H — 0E olup bezemelerin bitip yazı kuşağının başladığı yere bir daire çizilebilmektedir.

-- (B) den geçen çember lento eksenini belirler.

-- (C) den geçen çember ters (U) şeklindeki çerçevenin ekseninden geçerek sağ kenarda (D) noktasını verir. Tackapı sol alt köşesi (E) merkez olandıkta, ED yarıçaplı çember sol üstte (G) noktasını verir ki, ters (U) şeklindeki çerçeveden 0.66 m. kadar yüksektir.

-- (K) dan gerisin geriye çizilen çemberin sol kenardaki (L) noktası (LF) yatayı ile, kapı girintisini örten kemeri özengi düzeyidir. Kemer özengisi, (B) den çizilen 60° lik çizgiyle de bulunabilmektedir.

— Tackapıda $4/5$ orantısı alındıkta üstte, ters (U) şeklindeki çerçeveden 0.78 m. yüksekliğe erişilmektedir. İki sıralı silmenin 0.66 m. den çok bu ölçüye elverişli olduğu kanısındayız.

— Eşikten geçen (DE) tabanlı eşkenar üçgen, üstte kemeri izleyen geçmeli yarım dairelerin merkezini belirler. Kemer kilidi için bu üçgeni 0.25 m. kadar aşağı kaydırmak gerekecektir.

— Kapı sağ ayak içi köşesi (J) den geçirilen 45° lik çizgi, karşı sütuncenin başlık üstünü vermektedir.

Görülüyor ki burada da belli bir birim boyut yerine, çemberler tasarıma egemen olmuştur. Çok az farklarla, 2.07 m., $2/7$, $2/8$ ve $1/5$ gibi orantılara bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Böylece +5 ana çizgiyle tackapının iskeleti oluşturulmuştur (Çizim: 8).

(7) Konyalı, İbrahim Hakkı, Konya-Abideleri ve kitabeleri ile Konya, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, sayfa 890.

İnceleyeceğimiz üçüncü kapı, ünlü Selçuklu Veziri Sahip Ata, Fahrettin Ali'nin Mimar Kellük bin Abdullah'a 1258'de yaptırdığı İnce Minareli Medreseye aittir (Çizim: 9). 3, 5, 6 ve 7'ye bölünemediği, buna karşılık dört eşit parçadan yararlanıldığı hemen görülür. Sağ ve sol yan sağırlıklar bir, kapı için ayrılan girinti ise iki birimlidir. Kapı eşik kotuna göre, ön yüzde altta bezesiz ve profilsiz bir sağırlık tutulmuş olup A ve B düzeyinden yerine göre geometride yararlanılmıştır. Sözelimi; Eşikten geçen (A) düzey başlangıç alındıkta:

-- Sol alt köşeden çizilen 60^0 lik açı, sağ üstte ters U şeklindeki çerçeveden 0.65 m. yukarıda (D) bitmektedir. Ters (U) ise (C) noktaıyla tam altında orantıdadır.

-- 4/7 orantısı 0.80 m. lik yüksekliğiyle (E) daha uygun (2 sıralı silmeye) düşmektedir. Yüksek tutulması nedeniyle kapının bir tam ve bir yarım daireyi aştığı (2/3 orantısı) hemen dikkati çeker. Alttaki subasman üstünden başlatılsa bile bu orantı ters (U) şeklindeki çerçeveye ancak 0.24 m. yaklaşıyor.

Kapı boşluğunun yerleştirildiği girintiye gelince:

-- Söveler arasına çizilen ve eşişge teğet olan (F) merkezli çember, özengi kotuna oldukça yaklaşmaktadır.

-- Girintiye sığdırılan ve yine eşişge teğet çizilen (G) merkezli daire sütunce başlığını belirler.

-- Girinti boşluğu eşik düzeyinde taban alındığında çizilen eşkenar üçgenin tepesi (J) kapı kemeri kilidini verir.

Taban, eşik yerine, alt sağırlığın (subasman) üstüne alındıkta (B düzeyi):

-- Girintiye çizilen (H) merkezli dairenin üst yatay teğeti, sütunce üst başlık bitimlerini belirler.

-- Bunun üstüne çizilen (K) merkezli 2. eş daire üstte (L) noktasiyla kapanan kemer girintisi üstüdür.

Görülüyor ki 4/7 orantısı, 2 daire ve bir eşkenar üçgenle kapının ana geometrisi belirlenmiş olmaktadır (Çizim: 10).

Sahip Ata Fahrettin Ali'nin yine aynı mimarına (Kelük bin Abdullah) ve aynı yılda (1258) yaptırdığı diğer bir yapı, 1285 te hanıgahı eklenen Sahip Ata Camiidir. Tackapıyı daha önceki bir çalışmamızda incelemiştik⁽⁸⁾. Burada bir iki eklenti yararlı görmekteyiz. Tackapının 2, 3, 4, 5, 6 ve 7'ye bölünerek tasarlanmadığı görülüyor (Çizim: 11). Kareye çevirmek için minarelerin altına konan sağ ve sol kanatlar çıkarıldığında geriye kalan ve gözümüzün alıştığı Selçuklu türündeki kapıda 2/3 orantısının aşıldığı görülür. İnce Minarelide olduğu gibi mimar Kelük bin Abdullah burada da altta bir sağırlık subasman kesim uygula-

mış, bunun için şipoliyenlerden yararlanmıştır. Ancak geometri için yatayda hangi düzeyin (A, B, C) baz alındığı belli değildir. Selçuklu türündeki kapı orta kesimi için de 3 veya 5'e bölme yolundan yararlanılmamıştır. Sadece dörde bölme yoluyla sağ ve solda birer, orta boşlukta ikişer birime yaklaşılır gibidir. Bu nedenle girinti tabanından çizilen eşkenar üçgen, kapı kemer kilidi altında kalır.

TAÇ KAPILARIN BİRBİRLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Yolande Crowe'nin incelemesine bakılırsa, Sivas-Divriğinin iki kapısı ve Karatay 4/5, Niğde-Aksaray-Sultanhan Kervansaray 4/6, Sırçalı 3 x 4 x 5, İnce Minareli 4/7, Sahip Atanın Konya ve Sivastaki yapıları kare (4 x 4) orantılıdır. Görülüyor ki oranlar tarihsel bir sıraya bağlı olmadan değişmektedirler (Çizim: 12). Minareler için yanlara eklenen ve kareye çevrilmeyi sağlayan sağırlıklar kaldırılırsa, Konya camii köşegen 2/3'den dik, Sivasta tam 2/3'tür. Demek ki 4/5 ten başlayıp 4/6 ya, hattâ İnce Minarelide 4/7'ye doğru gelişmeden söz edilebilecekse de, iki minareli düzenlemede orta kesimin eklenti yan kanatlarla ayrılmaz bir bütün oluşturduğu bir gerçektir. 4/5'ten 4/4'e kayıştan da söz etmek doğru olmayacaktır.

-- Kapıların en çok hangi sayılara bölündüğünü incelersek: Divriğide iki kapı, Sultanhanında ki kervansaray ve İnce Minareli dörde, Konya Sahip Atanın biraz 3'e yaklaştığını, Sivastakinin tam olarak 3'e bölünebildiğini görürüz (Çizim: 13). Buna karşılık Sırçalı ve Karatayda yanlarda ikişer, ortada üçer birimlik bir yediye bölünme eğilimi vardır.

-- Sabit sayılara bağlı kalmak durumu: Sırçalıda 1.96, Karatayda 2.07 gibi metrik boyutlar ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de 1/7 oranına yaklaşmaktadır. Ancak bu rakamların neye bağlı kalınarak buraya uygulandığı anlaşılmamaktadır.

-- Divriğide birim geometrik altıgen ve birim sütunce boyutunun veya buna benzer bir anlayışın diğer kapılarda uygulanmadığı görülür.

-- Sütunceler göz önüne alınmadıkça Sultanhanında sağ ve sol sağırlıkların 2/8'e çok yaklaştığı, Karatayın da buna benzediği görülür. İnce Minarelide 1/6'ya yaklaşmak yeğlenmiştir. Böylece $(2 + 4 + 2)$ ve $(1 + 4 + 1)$ düzeni var denebilir. Ancak 3 yapıda görüldüğünden genelleştirme olması değildir. Çünkü Divriğide de $(1 + 2 + 1)$ düzeni vardır.

(8) Tunçer, Orhan Cezmi, Orantı ve Modül üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler, Vakıflar Dergisi, XIII, V.G.M. Yayınları, Başbakanlık Basımevi, 1981, Ankara, sayfa 449.

– Tackapının 3'e bölüldüğü görülmez. Gerçekte de sağ ve sol birer birimin orta birim yanında çok kalın düşeceği açıktır. Bu nedenle Konyada Camide kapı girintisi ufak kalır.

– 5'e bölme de düşünülmemiştir. Sadece Karatayda kapı boşluğu buna yaklaşıyor. Bunun eşit alınmak istendiğini veya rastlantı olduğunu söylemek çok zordur.

– Kapılarda, birim ölçü, geometri ve açılış başlangıçları için hangi kotun baz alınacağı konusunda tam bir ortak uygulama yoktur. Sırçalı ve Sivas Sahip Ata Medresesinde kapı eşliğinden geçen düzlem, başlangıç alınmıştır. Divriği için Yolanda Crowe'nin çizimleri bu konuyu tam aydınlatmıyor. Sultanhan'da kapı önü döşeme kaplaması düzeyi söz konusudur. Karatay'da ikisi de kullanılır. Sahip Ata (Konya) ve İnce Minarelide hem eşik, hem alt sağırılık üstünden yararlanılır. Genellikle eşik ve önündeki kaldırım birbirine yakın olması gereken kotlar olduğundan bir sorun doğurmayabilirler. Ancak Sivas Gök Medresedeki tersine, Konya Sahip Ata ve İnce Minarelide geometrinin kararlı bir baza oturtulmadığı söylenebilir.

– Kapılarda çember merkezlerinin genellikle eşik düzeyinde sağ, sol alt köşeler, girinti başlangıçları ve söve-eşik birleşimleri olduğu görülür. Sırçalı ve Karatayda alt sağ, sol dış köşeler çok kullanılırken, Sahip Ata Camii, Sultanhan ve Divriği kuzey portalinde hiç kullanılmadığını söyleyebiliriz. Sütuncelerin yanlara bitişik düşey doğrultularının da yer yer merkez olarak kullanıldığı görülür. Sultanhan ve Sırçalıda 2. plânda da olsa bazı noktaların belirlenmesinde yardımcı olmaktadır.

– Eşik düzeyinde, tackapı enini taban alan eşkenar üçgenin tepesinin, yalnız sırçalıda kemer kilidi gibi kesin nokta belirlediği görülür. Divriği Ulu Camii kuzey kapısı ve Karatayda ise yakındadır.

– Kapı girintisinde, tabanı eşik kotunda, sütunceler arasına çizilen eşkenar üçgenin tepesi, Divriği kuzey kapısında birim model altıgenin merkezini, Şifahanede bezeli kare lento panonun üstünü, Sultanhanında kapı kemer kilit üstünü, İnce Minarelide kapı kemeri kilidini belirler. Sırçalı ve Karatayda lento ve kemer kilidinin çok yakınından geçer. Sivas Gök Medresede bu uzaklık biraz daha çoktur.

– Eşik düzeyinde, tackapının sol alt köşesinden çizilen yatayla 30° lik çizgi, Divriği Ulu Cami kuzey kapısında dış ve ara altıgenin yatay simetri eksenini, Sultan Hanında mukarnasları çevreleyen kemerin başlangıç doğrultusunu, Sırçalı ve Karatayda kapı girintisini örten kemerin özengi kotunu belirler. İnce Minarelide girintiyi

oluşturan üst üste iki dairenin arasındaki ortak teğet burdan geçer. Sahip Atada sağda 2. ci birim modülle çakışır (Çizim: 11, D noktası), Divriği Şifahanesi kapısında lento ekseninden geçer. Görülüyor ki 7 yapıda da değişik noktalar belirler.

– Karatayda kapı boşluğunun 60° lik açıyla sağlanması olayı sadece Divriği kuzey kapısında görülür(9). Şifahanenin ufaltılan kapısı da böyledir. Böylece lentolu 3 kapı için ortak birer yön ortaya çıkmış oluyor.

– Divriğinin iki kapısında da kabartma rozetlerin merkezleri altıgenlerin belirgin ana noktalarıdır. Çatki ve bezemelerle ilgili tüm tasarımlara egemen gibidir. Bezeme duygusu, işlevi gölgeler. Karatayın, sırlı tuğla bezemelerde çok görülen düzenlemesi, yan panolarında renkle mermerlerle örülerek bu anlayışa yönelir gibidir. Oysa Sivas Sahip Ata Medresesinde birimlerin değerleri eşit ve dengelidir.

– Yapı ön yüzüyle tackapı arasında bir orantı kurmak gerekirse: Divriğide kuzeyde yaklaşık 3.2, Sultanhanında 5.1, Sırçalıda 3.2, Konya (Çizim: 11) Sahip Ata Camiinde 3.4 (10) ve Sıvastakinde 2.7'lik orantılar elde edilir. Görülüyor ki, ön yüze göre en büyük kapı Sivasta, en küçüğü Sultanhanındadır.

TACKAPILARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ:

Ele alınan 7 kapıdan en erkeni (Divriğide) oldukça bölgesel ve yabancı işçiliği yansıtır. Sadece doğudaki mimari geleneklerimize uyar. Oysa bir sene sonra 1229'da gerçekleştirilen ünlü Sultan Hanı, yapının tümünde ve tackapısında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dorukta olan güç ve görkemini, tüm mimari özelliklerini içerir. Eğer Doğuda Moğol afeti olmasa veya biraz daha gecikse, Konya saray mimarlık ekolü, kısa sürede çok daha fazla ve eşsiz örnekler verecek, bir mimari bütünlük sağlanacaktı. 13.y'da bir ulusal mimari niteliğini almaya ve klâsikleşmeye başlaması nedeniyle, mimarı Şamlı olsa da, güney etkisi yapıya yansımaz.

Konya Bedrettin Muslih Medresesi (Sırçalı) tackapısı çatki ve bezeme geleneğini sürdürürsun, genelde basıklaşmasıyla ve kemer aynasındaki kararsız derlemesiyle bir bakıma bozulmaya başlamıştır. Karatay, Sırçalıdan biraz daha basıktır. Üst yarı bezemeleri güney etkilidir. Alt yarıda gamalı haçlı, renkli mermerli mozaik pano bütün içinde ağır basar. Yüzeysel tutulan kapı nedeniyle kemer aynası mukarnas dolgunluğu görünüş-

(9) Yolanda Crowe'e ait çizim 2'ye bakıldıkta, fotoğraftan yararlanılan sol şekilde kapı yerindekiyle oranlıdır. Sağ şekilde yüksek görünmektedir. Bu nedenle taban (GF) eşik değil, kapı önü döşemesini göstermiş olabilir.

(10) Sahip Ata Camiinde temel araştırması yapılarak iç ve dışta tam bir bilgi edinmiştik.

te yavanlaşır. Mimarimizde olsa bile lentolu kapı burada biraz yadırganır. Bütünde ve ayrıntılarda artık klâsik Selçuklu tackapisından söz etmemek gerekir. Renk bolluğu, bezeme uyumsuzluğu ve dengelenemeyişi mimaride bozulmanın belgeleri- dir.

Konya İnce Minareli, kendine özgülüğü ile belki de bu değişimin en uç örneğini ilk ve son kez kendinde deneyerek uygular. Düzenleme ve süs birimleriyle, klâsiğe karşıdır. Ancak yine de, ağırbaşlı, görkemli, ışık gölge oyunları ile dengeli, yerel taşıyla yumuşak görünümlü olup mimarı Kelük bin Abdullah sanatını kanıtlar. Daha süslü olsa bile, Karatayın gözü yoran, parlayan görüntüsü yoktur burda.

Aynı mimar, aynı yılda İnce Minareliye özenle benzetmemeye çalıştığı 2. yapıtını Sahip Ata Camii ile gerçekleştirir. 4/7 orantısı burada 4/4'e (veya 7/7'de denebilir) yani kareye dönüşür. Yan- lara eklenen kanatlarda Selçuklu yapı birimleri minyatürleşir. Ortada kalan Selçuklu kapısı, alı- şılmışından yüksektir. Alt sağırık İnce Minare- lidekinden kararsız ve derlemelidir.

Sivas Sahip Ata Medresesinde mimar Kalu- yanül Konevi tam bir modülasyon başarısı sağlar. 2/3 orantılı klâsik Selçuklu kapısıyla yan kanatla- rın orantısı (3/3) kareleşirken, Konya Sahip Ata- daki aksamalar kalmaz. Işık-gölge, mermerden tuğlaya geçiş, iki minare, ön yüz üstün bir uyum ve bütünlük içindedir. Selçuklular iyice zayıfla- mışken, geleneği var gücüyle bu yeni tackapı an- layışıyla bağdaştırmak büyük ustalıktır.

SONUÇ :

Sivas Gök Medrese katılmaz ise, incelenen

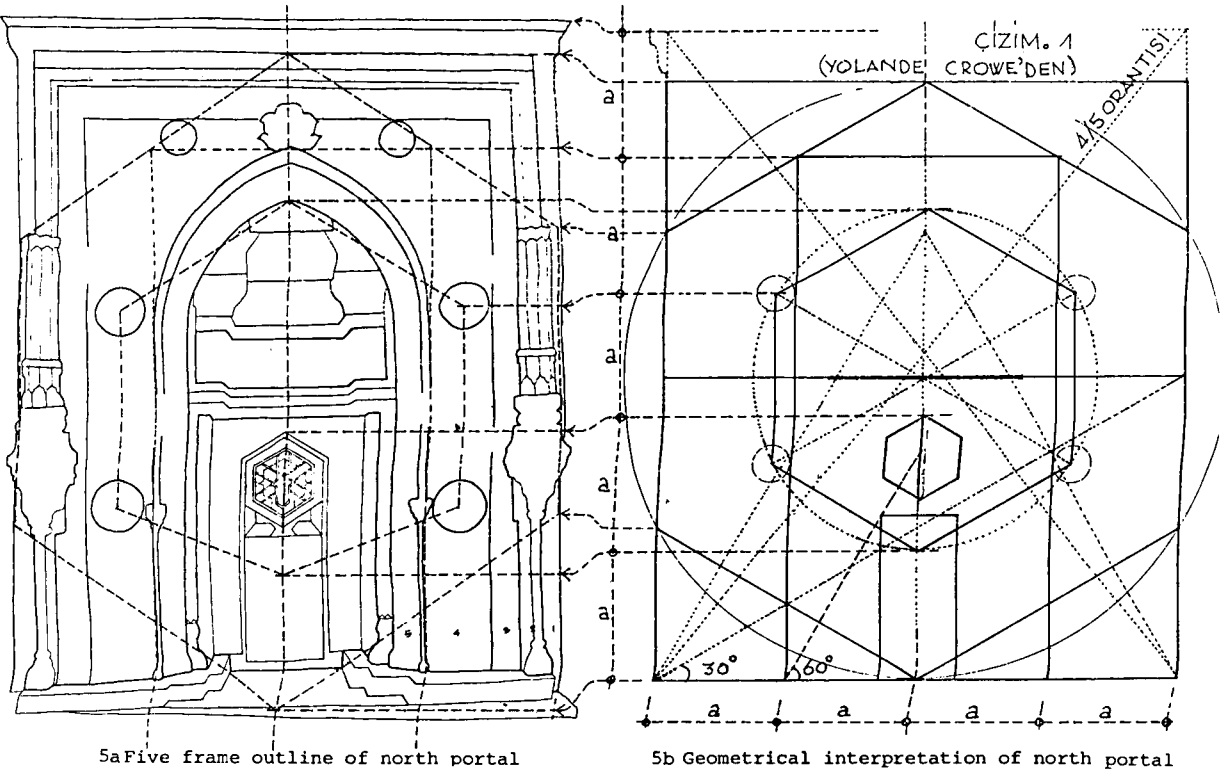
alt yapı (1228-1258), Anadolu Selçuklularının doruktan yıkılmaya doğru inen, cefa, baskı ve bo- zulma dönemi ürünleridir. Usta vezirlerle ertelen- meye çalışılmışsa da sonuç değiştirilememiş ve dalgalanmalar mimariye de yansımıştır(11). Bu ne- denle; denge, ortak yön, kısaca kararlılık (istikrar) aramamalıyız. Denemelerin durulmasına zaman el vermeyecektir.

1271'lere gelindikçe Sivas Sahip Ata Medre- sesi tackapisında orta kesim, İnce Minareli'den, Karataydan daha çok Selçuklu ve tam klâsik görünümlüdür. Bu ürün, ilk şaşkınlığın geçişi, köklü kültüre ve mimariye duyulan özlemi ve her halde biraz zayıflamaya başlayan Anadolu İlhanlı gücünün bileşkesidir. Bir "neo-Selçuklu" ruhu doğmuş gibidir. Ancak mimari, gerçeklere ve tarihsel akışa kendini uydurmadan alakoyamamış- tır.

Burada Anadolu Selçuklularının çok zor gün- lerinin yedi ürününü, dar bir zaman diliminde in- celemeye ve sonuç çıkarmaya çalıştık. Bunlar genele değil, bu yapılara aittir. Kesin yargı için daha çok yıllar ve özenli çalışmalar gerekecektir.

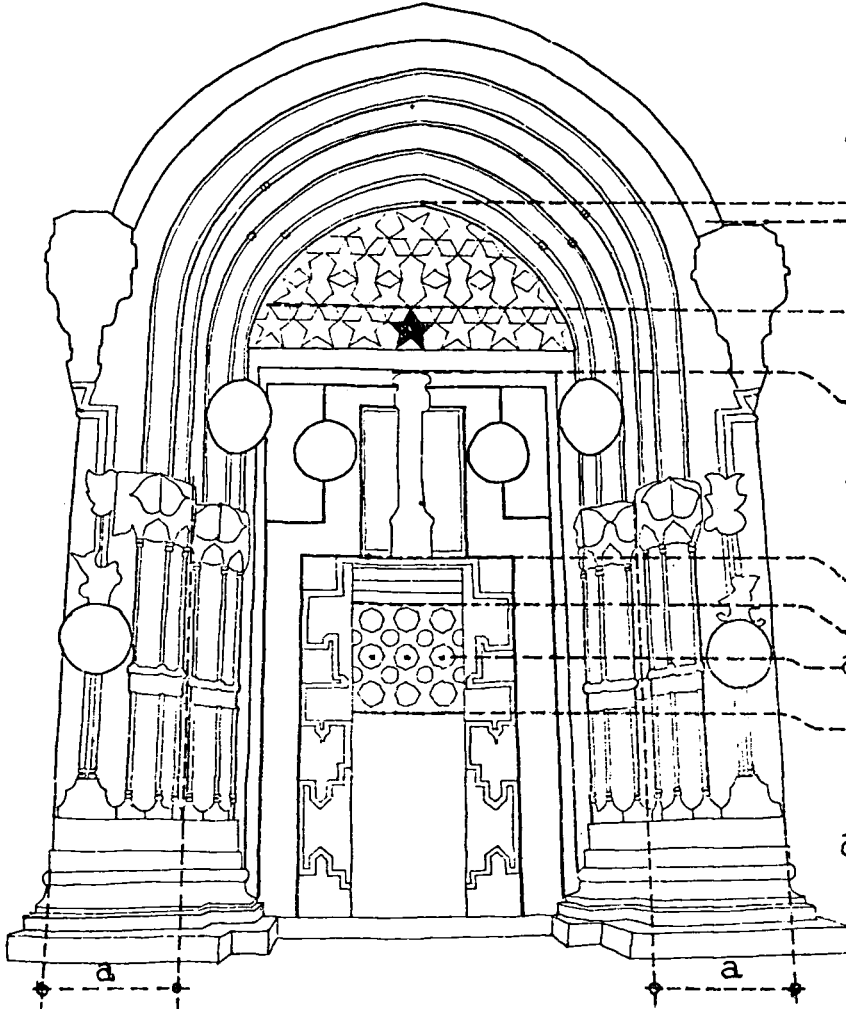
Bu tarihsel örneği günümüze uyarlamak is- tersek: Ulusal mimarimize sırt çevirdiğimiz, dağ- nık, uyumsuz, kararsız, devşirme ve batı özentili mimarimizle (!) şu günlerde mimarlarımıza ne denli görev düştüğünü anlamak zor olmasa gerek- tir. Yazımı meslekdaşlarımın bilincine sunuyo- rum. (6.9.1982—Ankara).

(11) Yedi yapının sadece biri "Kervansaray" sultan yapı- sıdır. Divriğidekini de saymazsak diğerlerini vezirler yaptırmıştır. Sadece üç tanesi Sahip Ata Fahrettin Alinindir. Ruhu şadolsun.

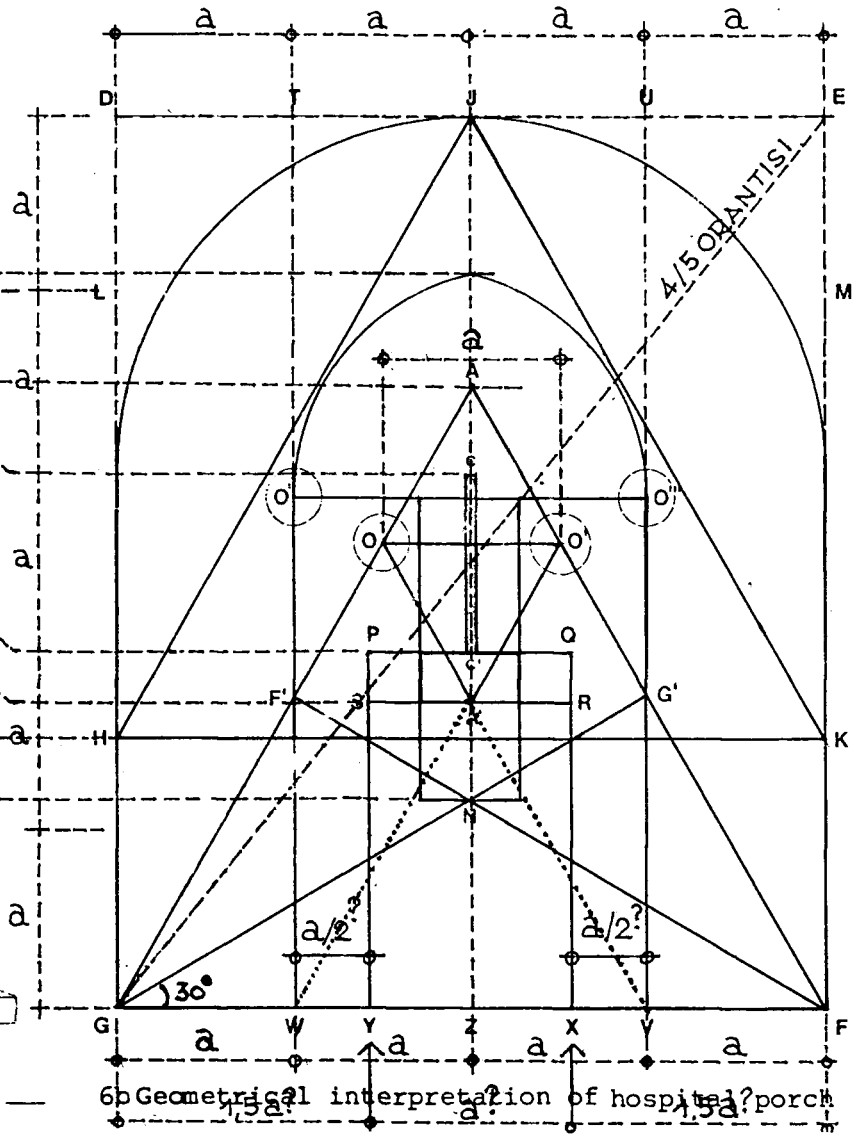

5a Five frame outline of north portal

5b Geometrical interpretation of north portal

6a Double arch outline of hospital portal

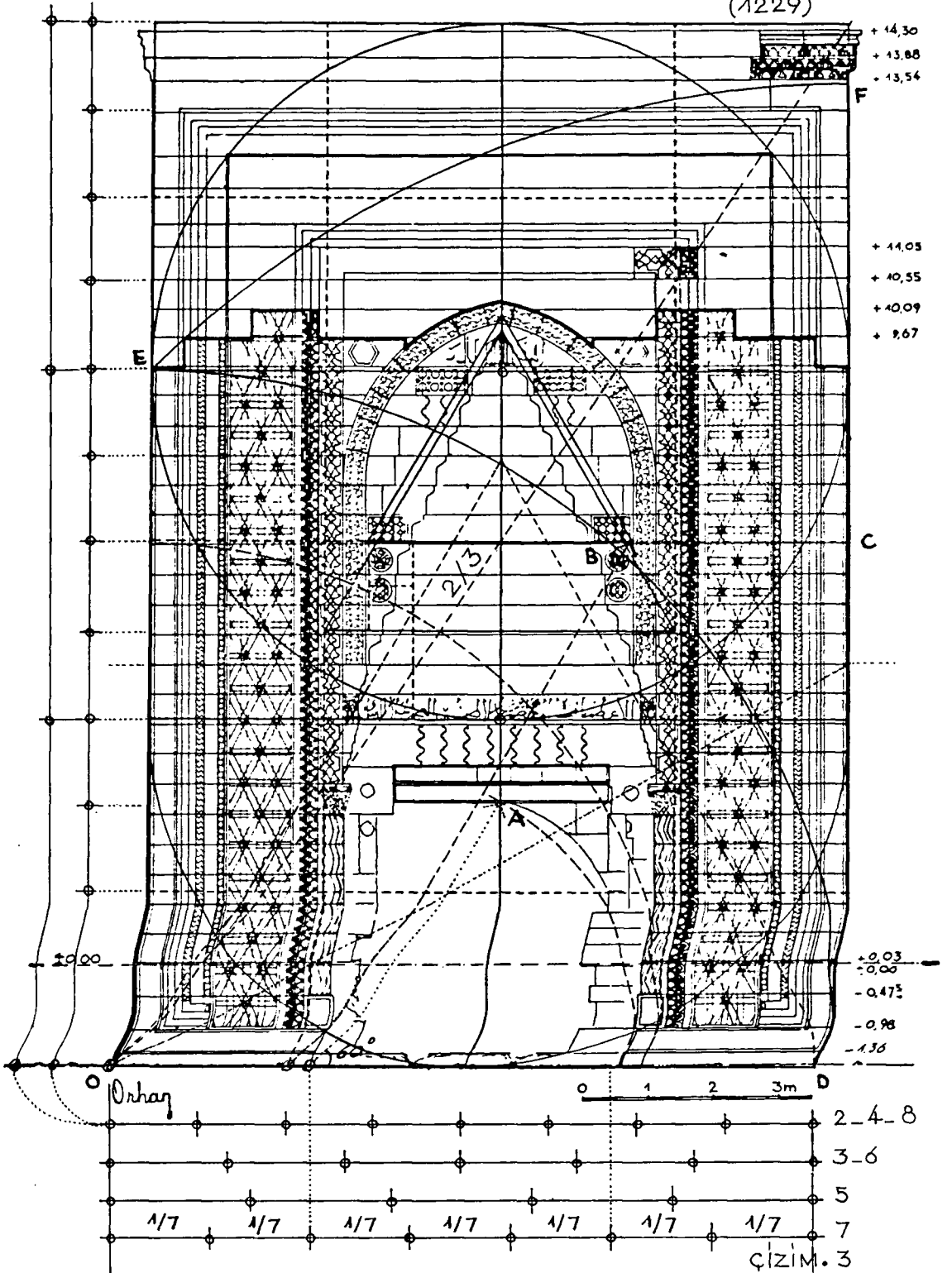

6b Geometrical interpretation of hospital porch

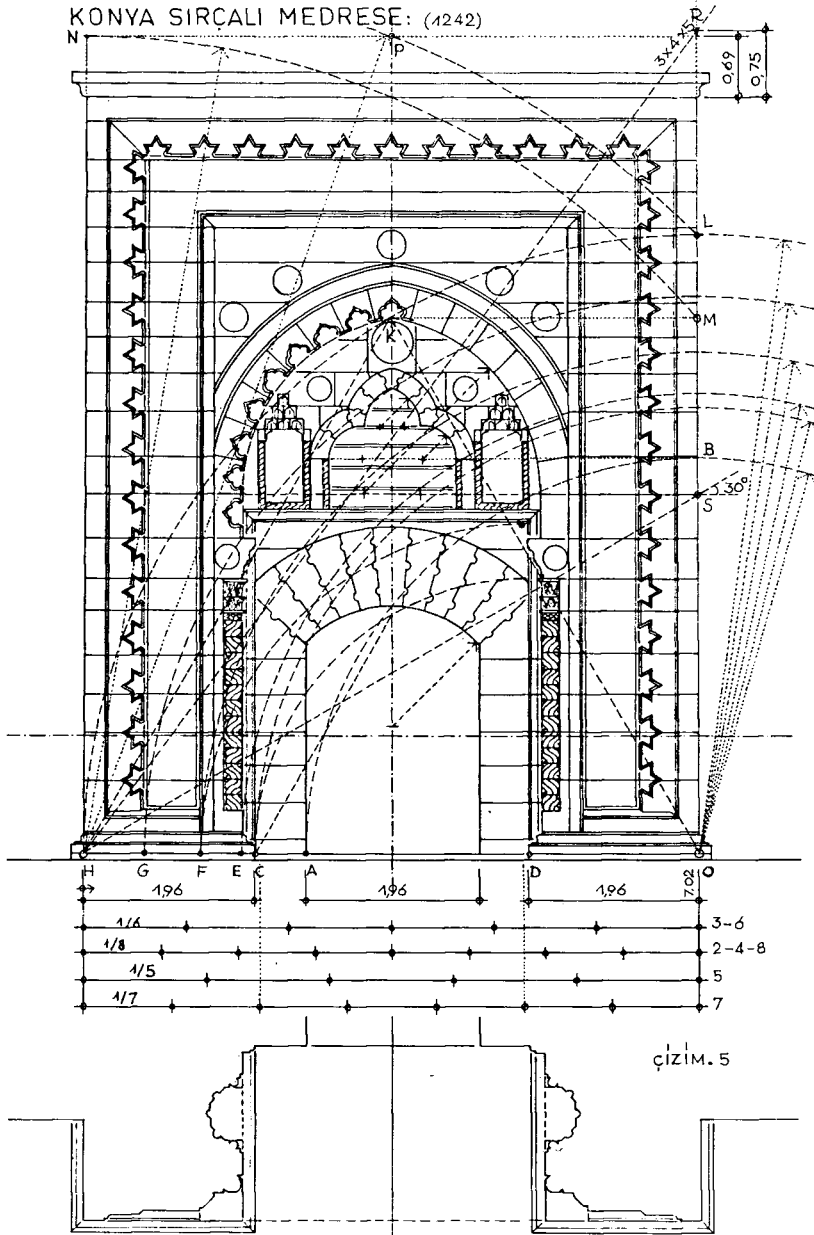
YOLANDE CROWE'DEN

ÇİZİM. 2

NİĞDE - AKSARAY - SULTANHAN'DA SULTAN HANI: (1229)

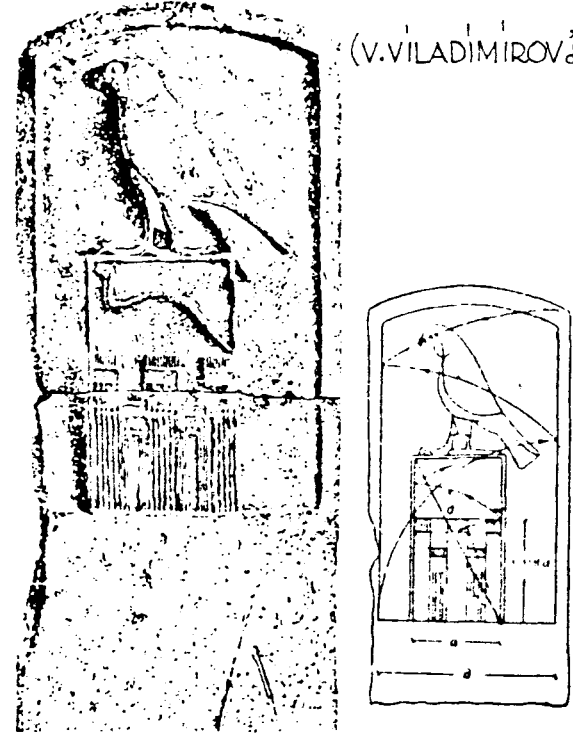

KONYA SIRÇALI MEDRESE: (1242)

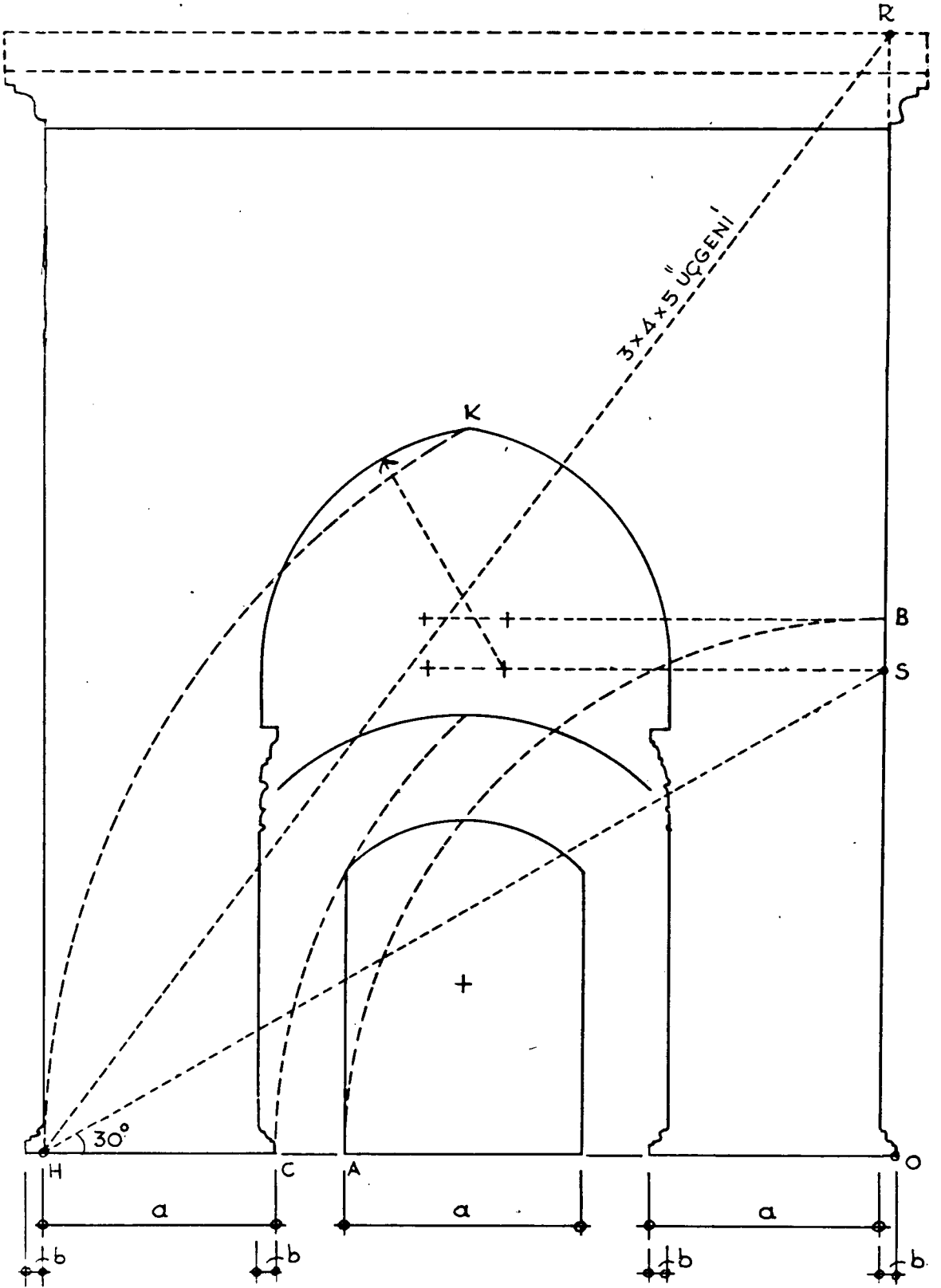

ABIDOS'TA SETİ ANITI (1. SÜLALE)

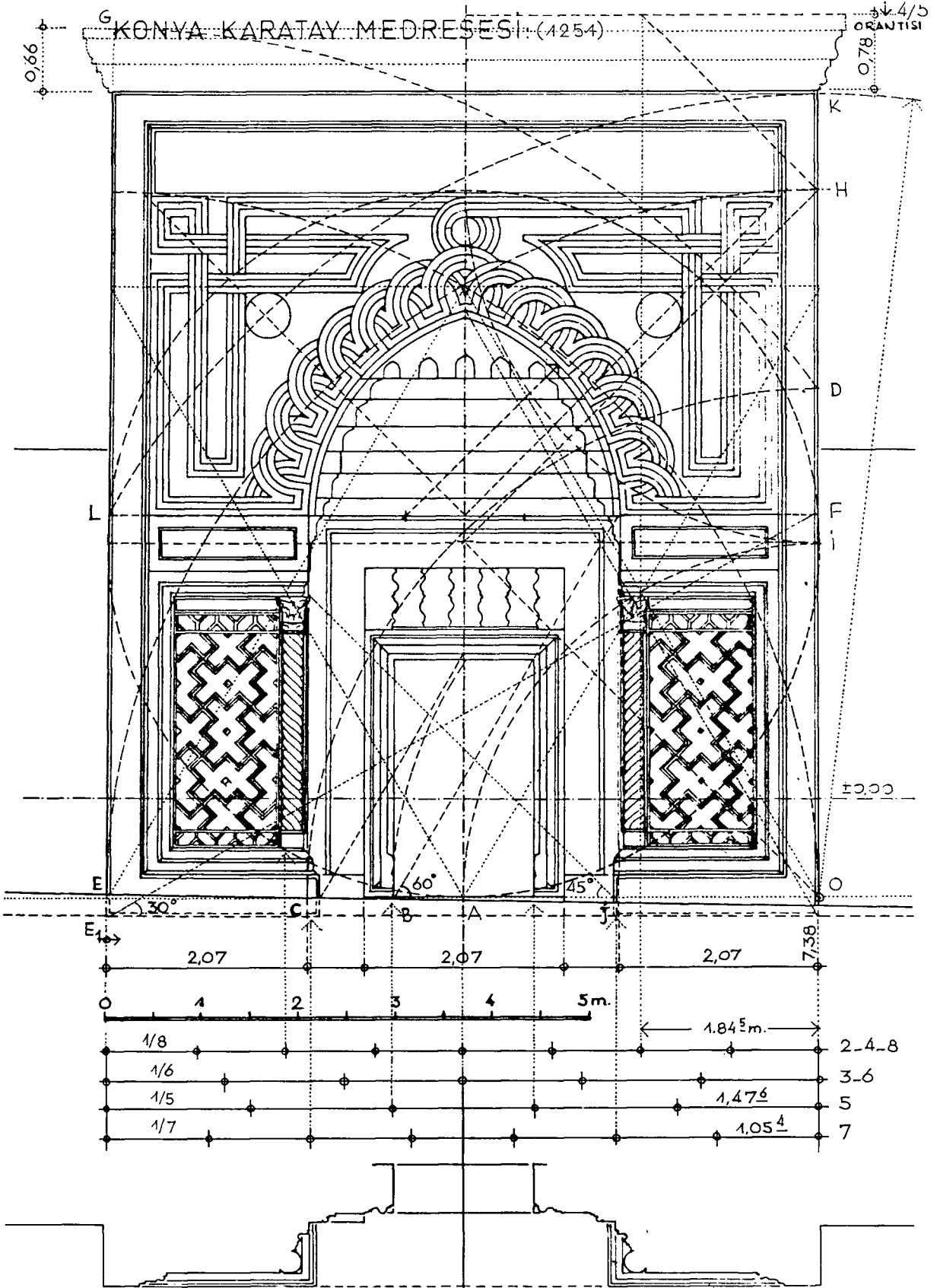
(V. VILADİMİROV'dan)

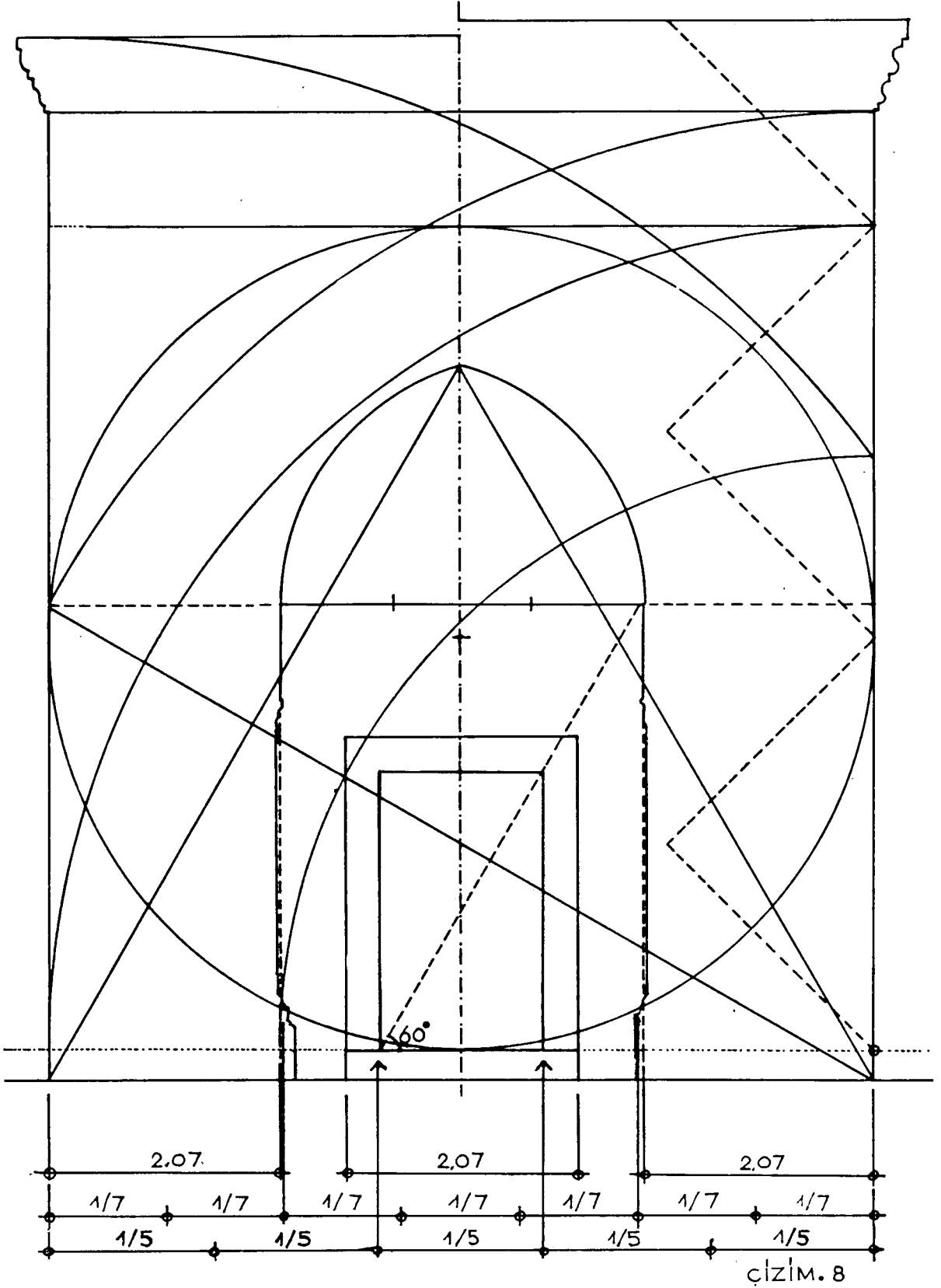
(ESKİ MİSİR MİMARISİNDEKİ NİSBETLER
SAYFA 10)

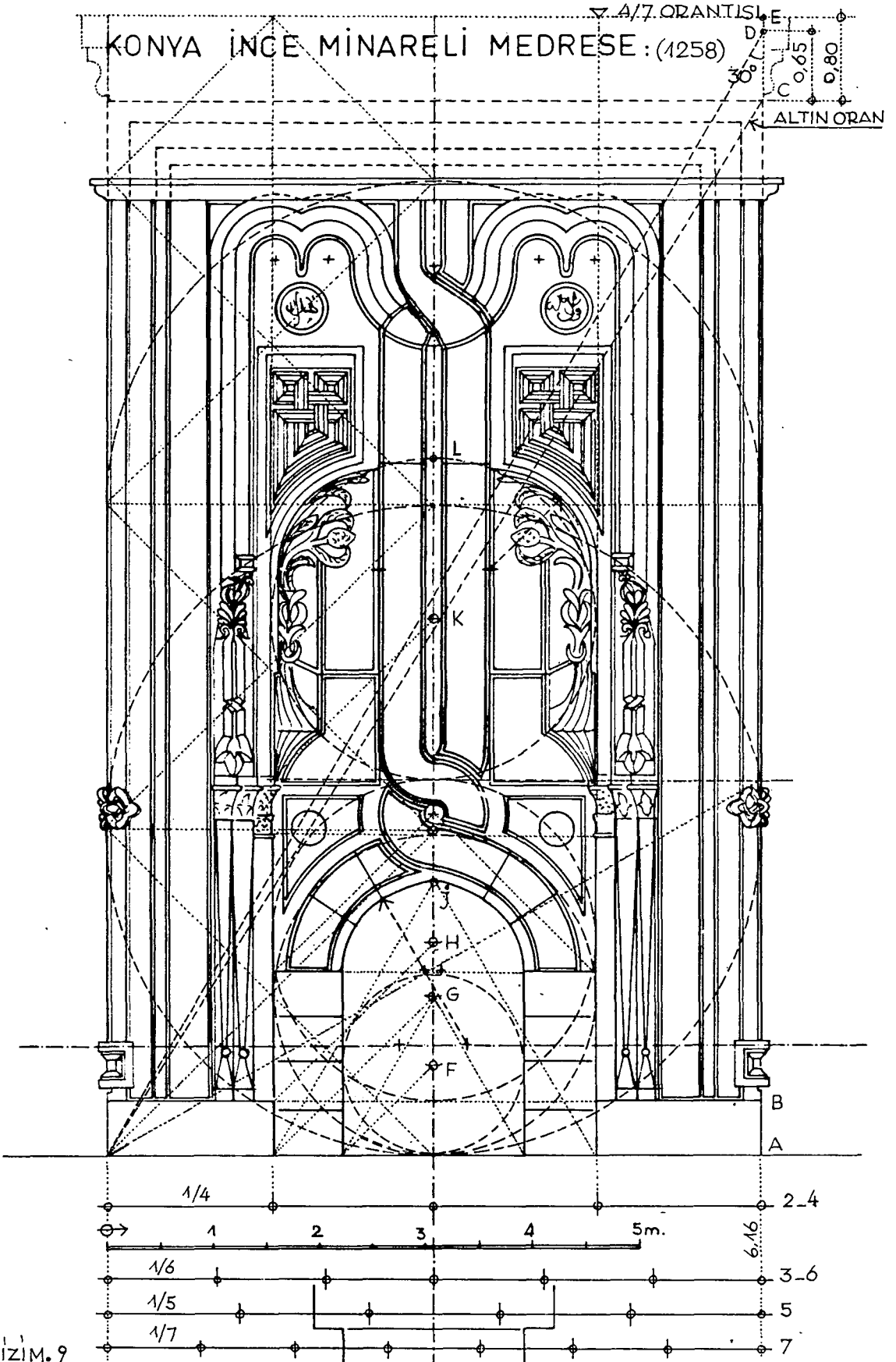
çizim. 4

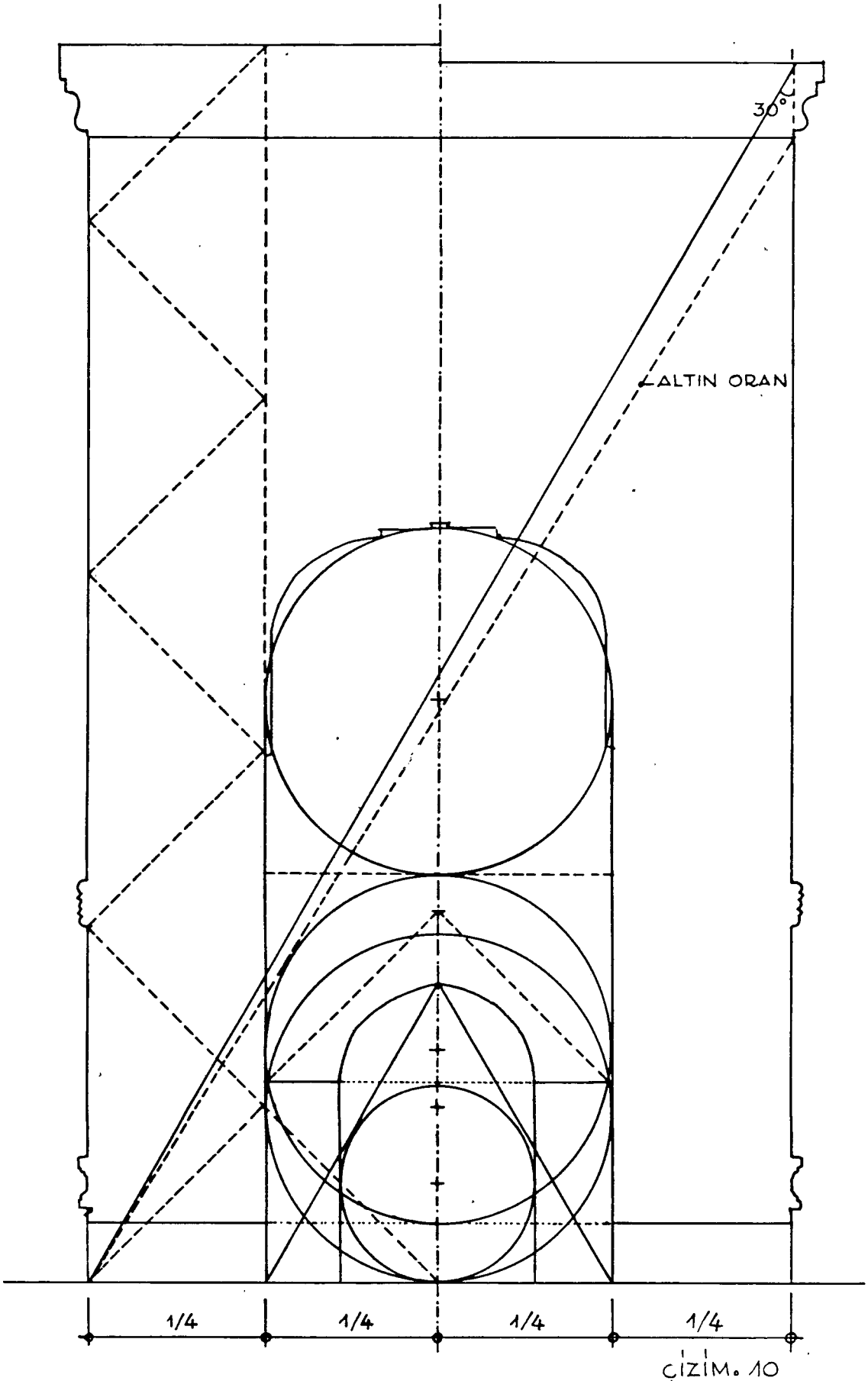

ÇİZİM. 6

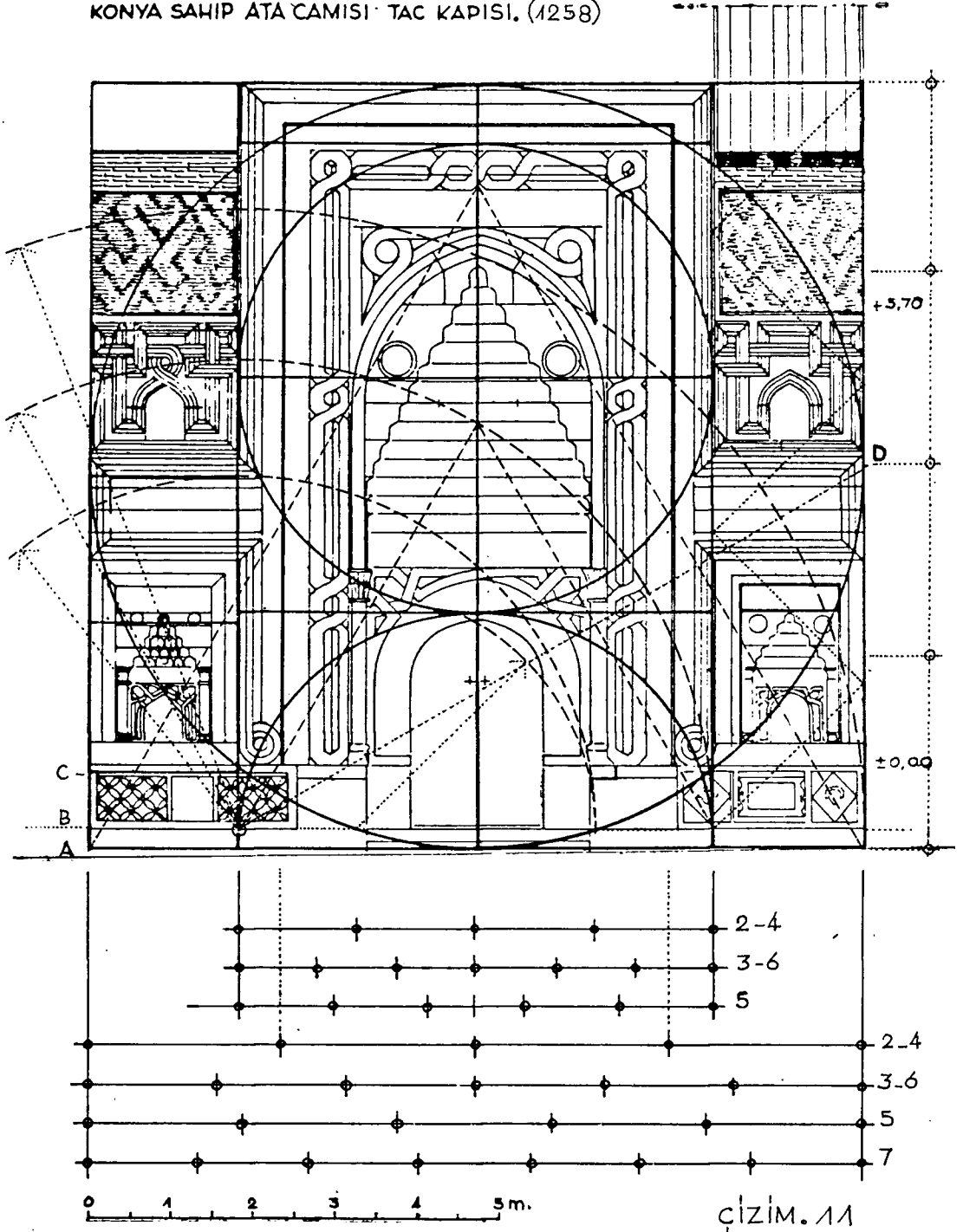

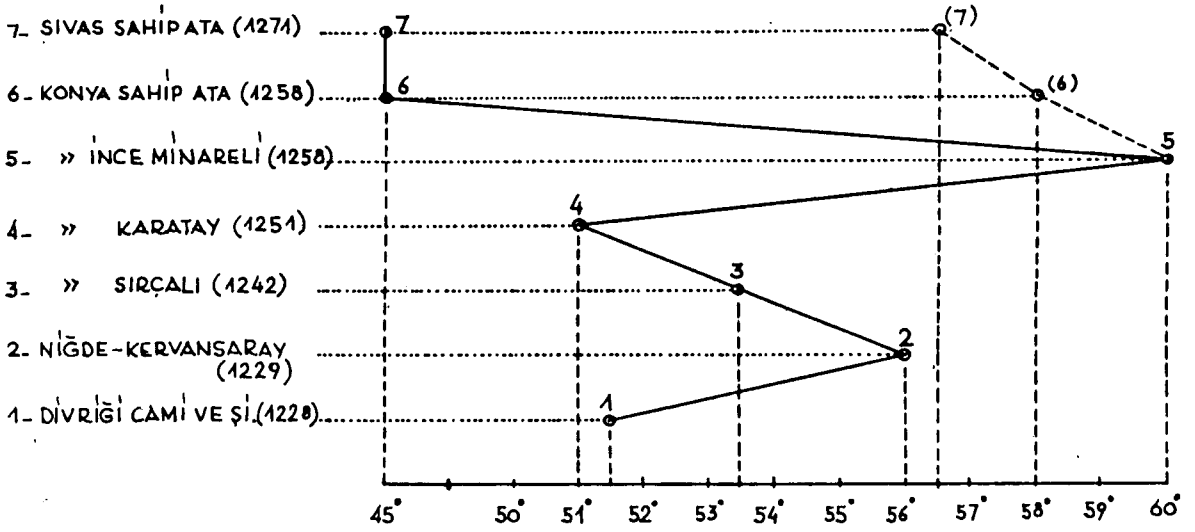

KONYA SAHİP ATA CAMİSİ TAC KAPISI. (1258)

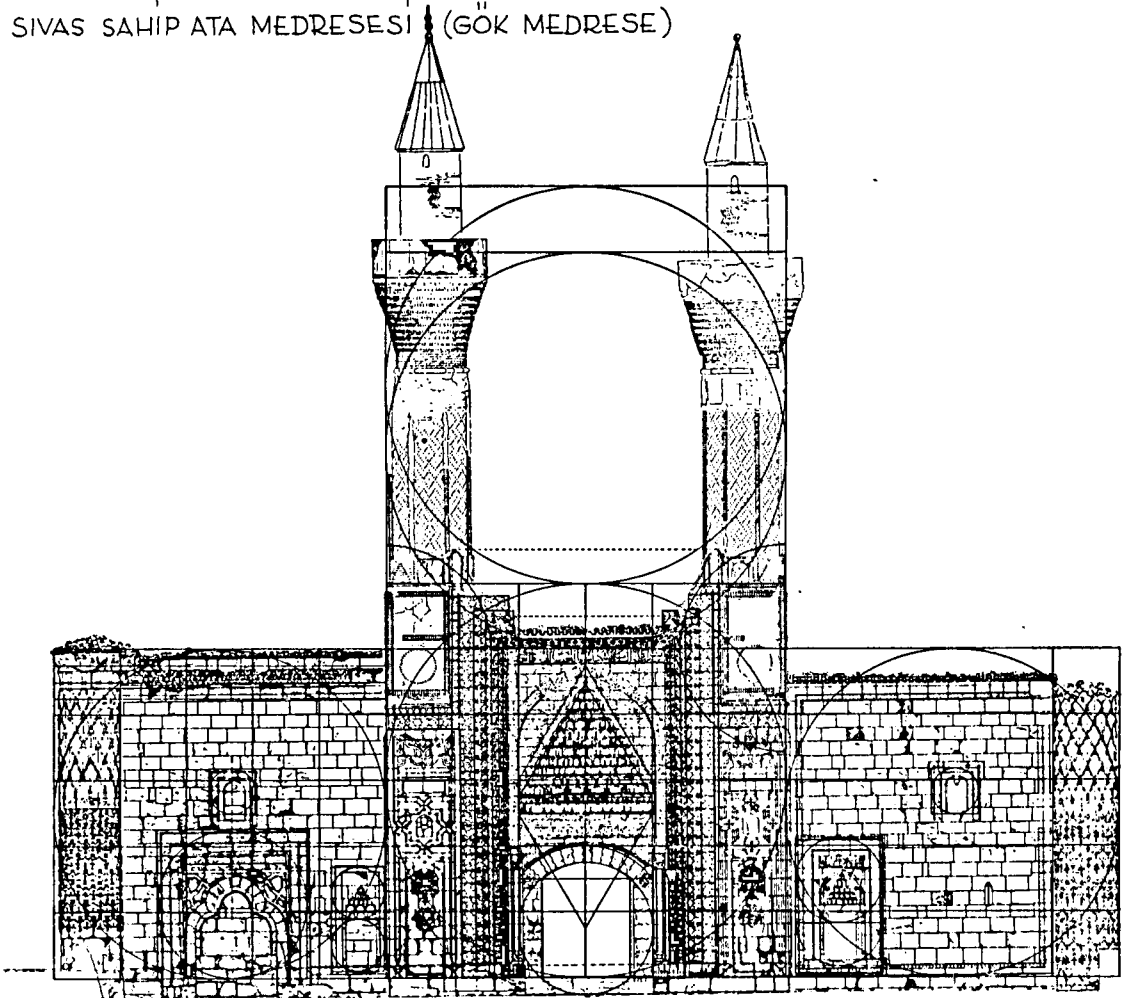
KÖŞEĞEN ACILARI ÇİZELGESİ:
(TARİHSEL SİRAYA GÖRE)

NOT: KONYA VE SIVAS SAHİP ATALARDA TACKAPI ORTA KESİMLERİ İÇİN (6) VE (7) KULLANILDI.

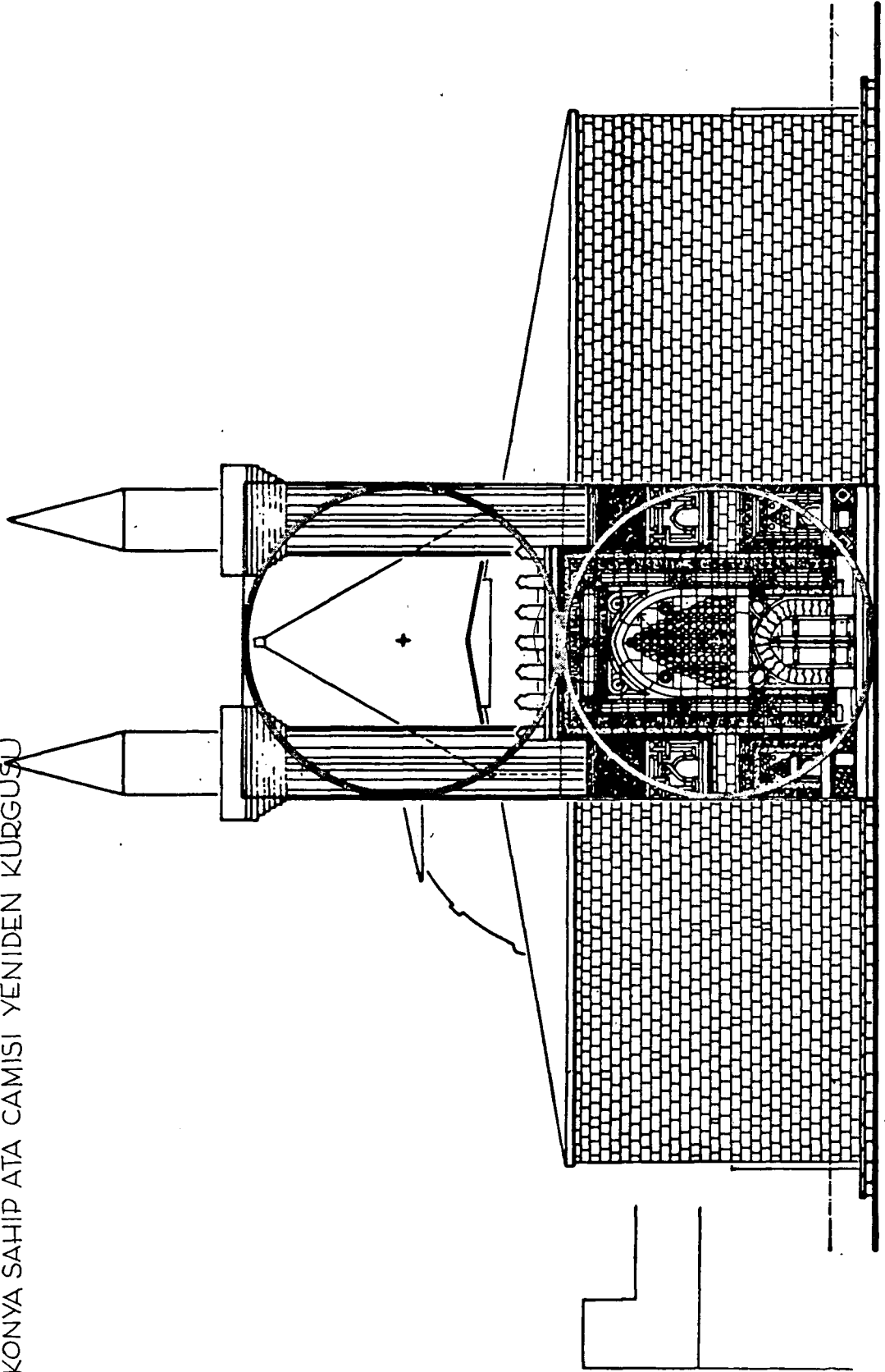
ÇİZİM. 12

SIVAS SAHİP ATA MEDRESESİ (GÖK MEDRESE)

ÇİZİM. 13

KONYA SAHİP ATA CAMİSİ YENİDEN KURGUSU

ÇİZİM. 14